

MUSTAFA KEMAL VE “İTTİHAT VE TERAKKİ”

BEKİR TUNAY

Bu yazının maksadı; Avrupa’da gelişmeye başlayan hürriyet cereyanları ve milliyetçilik hareketleri ile parçalanma arifesindeki Osmanlı İmparatorluğunu kurtarma çabaları...

Her çareyi meşrutiyetin ilânı’nda arayışın zorladığı kuruluşlar...

Özellikle İttihat ve Terakki Cemiyeti’ni oluşturan düşünceler... Bu oluşta Mustafa Kemal’in girişimleri, fikirleri, görüşleri...

... Ve nihayet, İttihat ve Terakki’nin 23 Temmuz 1908 Meşrutiyet İdaresi’ni yeniden kurma hareketinde, seçkin ve aydın genç subaylar arasında Mustafa Kemal’in etkin rolü ile unutturulma çabaları üzerinde, yeteri ve gereği gibi durmak...

1876 da Osmanlı İmparatorluğu

İmparatorluk üç kıta üzerinde oturan bir coğrafyaya sahip. 11.827.170 kilometrekare üzerinde 64.343.000 nüfus... Doğuda, Kafkasya, Güneyde; Irak, Suriye, Filistin Hicaz, Mısır, Girit, Kıbrıs ile Ege Denizi Adaları, Afrikanın kuzey kıyılarını dolduran Libya, Tunus, Cezayir, Balkanlarda; Trakya, Bulgaristan, Sırbistan, Arnavutluk, Karadağ, Romanya “Eflak-Buğdan”,

Karadeniz, Marmara, Ege Denizi, Kızıl Deniz birer Türk Denizi. Adriyatik, Basra Körfezi kıyıları ile Akdeniz kıyılarının dörtte üçü Türk Toprakları...

Irkların, Dinlerin, mezheplerin her çeşidi...

İmparatorluğu kuran, geliştiren, yöneten Türklerdir. Zaman zaman öteki unsurlardan yararlanılır.

Böyle bir oluşta, ne din, ne kültür, ne de inanç birliği sağlanmaz. Bütün bunlara rağmen 1771 yılına kadar dünyanın birinci devletidir. 1876 da ise, beşincidir. Bu tarihlerde bağımsız devlet sayısı 58 dir¹.

Osmanlı İmparatorluğunda ayaklanma başlamıştır. Bunda milliyetçilik fikirleri kadar, hatta daha da öteye, dış güçler müessir olmaktadır. İstenen, zengin kaynaklara sahip olan İmparatorluğun parçalanmasıdır,

¹ Yılmaz Öztuna, Bir Darbenin Anatomisi, s. 4, 5.

çökertilmesidir. Başta Rusya ve İngiltere olmak üzere çıkarıcı devletlerin paylaşımlarıdır. Daha doğrusu yağma'dır...

İmparatorluk siyasi, iktisadi gidişiyle bunu hazırlamaktaydı. Saraydaki israf, yöneticideki rüşvet ve kayırma ise, tuzu biberi oluyordu. Böyle bir gidişe yegâne çare meşrutiyet olarak görülmekte idi.

Gerçek şu ki; koca bir imparatorluk isyanlarla çatırdıyordu. Sarsıla sarsıla parçalanıyor. Kopa kopa küçülüyor. Zayıflayarak da güçsüzleşiyordu. Buna rağmen, önemli girişimler yok değildi. Kuleli Vak'ası gibi ihtilâl teşebbüslerinden, Avrupa'ya kaçan vatanseverlerin çabalarına ve Padişah Abdülaziz'in hal darbesi'ne kadar bir yığın girişimler oluyordu.

Yıl 1876. Abdülhamit Padişaktır. Birinci meşrutiyet ilân edilir. Anayasa yürürlüğe konur. Arkasından Ruslarla 1877-1878 savaşı başlar. Ağır yenilgi. Ayastofanos anlaşması... Telâfisi mümkün olamayacak kopmalar...

Halkta bezginlik... Tedirginlik... Aydında çaba. Gizli gizli konuşmalar... Çare ve tedbir arayışları... Dıştan içi etkileme çabaları. Gençlerde uyanış. Ve nihayet 1889 yılı.

Gizli Teşkilât

Meşrutiyetin ilâmı ile açılan Meclis 1878 Şubatında kapatılmıştır. İstibdad'a kapılar aralanmıştır. Yeniden meşrutiyet'e dönme çabaları başlamıştır. Gizli teşekküller devri açılmıştır. 21 Mayıs 1889 da istibdad'ı yıkmak ve meşrutiyeti ilân etmek amacı ile Tıp Mektebi talebeleri "İttihad-ı Osmani Cemiyeti"ni kurmuşlardır². Cemiyete üye kaydı yemin'le. Faaliyet gizli... "İttihad-ı Osmani Cemiyeti" uzun istihale ve keşmekeşlerden ve faaliyet merkezi "Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti" adı altında, vatan dışında bir yerde, Paris'te işe girişikten sonra meşrutî idareyi kurmanın güçlükleri karşısında ne yapacağını şaşırılmış bir duruma düştü...³.

"...Avrupa'da da neşriyat yapmak ve daha önce kaçmış olanları da Cemiyete almaya karar veriyor. Bunlardan Doktor Nazım Bey Paris'te bulunan Ahmet Rıza Beyi cemiyete almaya memur ediliyor. Ahmet Rıza Bey Cemiyetin adına, Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti denmesini teklif ediyor. İstanbul'daki Merkez de bunu kabul ediyor. Bu suretle, İttihad-ı Osmani Cemiyeti, bu yeni adı taşıyor".⁴

² Kurucular: Ohrili İbrahim Tema, Arapkirli Abdullah Cevdet, Kafkasyalı Mehmet Reşit, Diyarbakırlı İshak Sükûti, Bakülü Hüseyinzade Ali.

³ Faik Reşit Unat, Belleten XXVI Cilt s. 239.

⁴ Kazım Karabekir, İttihat ve Terakki Cemiyeti s. 465.

Mustafa Kemal'in İhtilâl Çabaları

“1904 Aralık ayında Harp Akademisi’ni bitirdik. Kurmay Yüzbaşı olarak diploma aldık... Mustafa Kemal ve tayinlerini bekleyen bir kaç arkadaş Sirkeci’de bir pansiyon kiraladılar. Arasına bu pansiyonda toplanıyor, memleket meseleleri üzerinde konuşuyorduk. Başlıca konumuz rejim meselesi idi. Memleketin kurtuluşu için meşrutî bir idare kurulması şarttı. Hükümdarı meşrutî idareye ancak ordu zorlayabilirdi. Arkadaşlar gidecekleri yerlerde bunu telkin etmeliydiler. Ve gizli birer teşkilât kurmalıydılar... Mustafa Kemal yine tekrar ediyordu. Bizim için en müsait iklim Makedonya”.⁵

Fakat olayların akışı, kısa bir süre için de olsa onu, Harp Okulundaki Zabitan Tevkifhanesine gönderir. “Mustafa Kemal Lider idi. Benden bir hafta, on gün sonra serbest bırakıldı.”⁶

5 Şubat 1905 de, Beşinci Ordu’ya tayin edilir.

“Mustafa Kemal, ben, Müfit Kırşehir ve bazı mümtaz yüzbaşılar İstanbul Limanından kalkan bir Nemse Vapuru ile Beyrut’a hareket ettik. Mustafa Kemal, bizim için hayat yeni başlıyor”⁷ diyordu.

Mustafa Kemal Şam’da

Aklı, fikri milletin ve memleket’in geleceğinde. İki düşüncesi var. Biri istibdat... Öteki, hürriyet. Ve de koca bir imparatorluğun sonu...

Bu düşünceyle, Şam da siyasi çabalara başlar. Yakın arkadaşlar da bulur. Bu arada siyasi çabalarından dolayı sürülmüş bir tıp talebesi ile tanışır. O, hürriyet mücadelesine burada da devam etmiş. Ancak, teşkilât da bir başarı sağlayamamış olan Mustafa Beyi⁸ kendine ve fikirlerine yakın bulur. “Vatan ve Hürriyet Cemiyeti’ni kurarlar. Şam’dan sonra, Beyrut ve Yafa’da Cemiyetin şubelerini açarlar. İşler ağır yürümektedir. Aslında bu çabaların başarı ile sürdürüleceği yer, Mustafa Kemal’e göre Makedonya’dır.

Bir kolayını bulur. Selanik’e gider. Bu gidiş, Selanik’teki çabalar ve dönüş gerçekten çok sıkıntılı olur. Fakat Selanik’te yoğun ve üzücü çabaların sonu olumludur. Vatan ve Hürriyet Cemiyeti orada da kurulur. Güçlükle, Selanik Askeri Rüştıyesi öğretmenlerinden Bursalı Hakkı

⁵ Ali Fuat Cebesoy, Sınıf Arkadaşım Atatürk s. 70-72.

⁶ Ali Fuat Cebesoy, Sınıf Arkadaşım Atatürk s. 78.

⁷ Ali Fuat Cebesoy, Sınıf Arkadaşım Atatürk s. 86.

⁸ Cumhuriyet Devri Milletvekili Mustafa Cantürk

Baha'nın evinde bir gece toplantısı tertip edilir. Bu toplantıda; Mustafa Kemal, Ömer Naci, Hüsrev Sami Kızıdoğan, Hakkı Baha ve Mustafa Necip bulunurlar⁹.

“Mustafa Kemal için hayatta müşkül ve gayri mümkün yoktur diyen” Hüsrev Sami Kızıdoğan, o gece toplantısını Mustafa Kemal'in şöyle açtığını yazar:

“...Arkadaşlar, Memleketin yaşadığı vahim anları size söylemeye lüzum görmüyorum. Bunu cümleliz müdriksiniz. Bu bedbaht memlekete karşı mühim vazifelerimiz vardır. Onu kurtarmak yegâne hedefimizdir. Bu gün Makedonyayı ve tekml Rumeli Kıtasını vatan camiasından ayırmak istiyorlar. Memlekete ecnebi nüfuz ve hakimiyeti kısmen ve fiilen girmiştir. Padişah zevk ve saltanatına düşkün, her zilleti irtikâp edecek menfur bir şahsiyettir. Millet zulüm ve istibdad altında mahvoluyor. Hürriyet olmayan bir memlekette ölüm ve izmihlâl vardır. Her terakkinin ve kurtuluşun anası hürriyettir. Tarih bugün biz evlatlarına bazı büyük vazifeler tahmil ediyor. Ben Suriye'de bir cemiyet kurdum. İstibdad ile mücadeleyle başladık. Buraya, bu cemiyetin esasını kurmaya geldim. Şimdilik gizli çalışmak ve teşkilatı taazzuv ettirmek zaruridir. Sizden fedakârlıklar bekliyorum. Kahhâr bir istibdad'a karşı ancak ihtilâl ile cevap vermek ve köhneleşmiş olan çürük idareyi yıkmak, milleti hakim kılmak. Hülâsa; vatani kurtarmak için sizleri vazifeye davet ediyorum”.¹⁰

Bunun üzerine, Mustafa Kemal'in yakın arkadaşı Ömer Naci: “..Mustafa Kemal! Arkadayız. Seni takip edeceğiz. Ölüm, cellatlar, işkenceler bile bizi bu azmimizden çevirmeyecektir. Hürriyet verilmez. O ancak alınır. Zulüm ve istibdad altında inleyen bu masum ve biçare milleti kurtaracağız. Yaşasın hürriyet ve ihtilâl”¹¹ karşılığını verir. Yeniden söz alan Mustafa Kemal; “..Arkadaşlar! gerçi bizden evvel bir çok teşebbüsler yapılmıştır. Fakat onlar muvaffak olamadılar. Çünkü, teşkilâtsiz işe başladılar. Biz kuracağımız teşkilât ile bir gün ve behemehal muvaffak olacağız. Vatani, milleti kurtaracağız”.¹²

Böylece, “Vatan ve Hürriyet Cemiyeti” Selânik'te kurulur. Cemiyetin hızla geliştiğini söyleyen Hüsrev Sami Kızıdoğan “Vatan ve Hürriyet Cemiyeti, vatanın her köşesinde dalbudak sardı. Memleketin en kıymetli, en

⁹ Hüsrev Sami Kızıdoğan, Belleten I. Cilt s. 619.

¹⁰ Hüsrev Sami Kızıdoğan, Belleten I. cilt s. 622.

¹¹ Hüsrev Sami Kızıdoğan, Belleten I. cilt s. 622.

¹² Hüsrev Sami Kızıdoğan, Belleten I. cilt s. 622.

fedakâr evlâtlarını sinesine aldı. Bazı küçük gruplar da buna iltihak etti”¹³ der.

Mustafa Kemal Suriye’deki görevine döner. Bu gidiş ve dönüşte gerçeği bütün acılığı ile tadar. Ama gerçekler ona acı tecrübeler kazandırmıştır. Bir takım üzücü, düşündürücü olaylardan dersler çıkarmıştır. Bunların sonucu olarak da: “Bir defa daha karar verdim ki günün değil, yarının adamı olmak lâzımdır”¹⁴ der...

Şam’a topçu stajına gitmeden önce Beyrut’da arkadaşlarına: “...Dava yıkılmak üzere bulunan bir imparatorluktan, önce bir Türk Devleti çıkarmaktır”¹⁵ diyecektir...

Bir süre sonra 3.ncü Ordu’ya tayin edilir. Ordu Karargâhı Manastır’dadır. Fakat Mustafa Kemal, Selanik’te bulunan daha üst komutanlığa alınır. Vatan ve Hürriyet Cemiyetindeki arkadaşlarını arar. Arkadaşları, İttihat ve Terakki Cemiyeti ile birleştiklerini söylerler. Çok üzüdür. Bu konuda çeşitli görüşler vardır.

Belleten’e “Vatan ve Hürriyet” başlıkla bir yazı yazan Profesör Afet İnan, Mustafa Kemal’in staj yaptığı alaya ait bir olayı anlattıktan sonra; Mustafa Kemal Suriye’de mümkün olanı yaptıktan sonra Makedonya’ya geçiyor. Şam’daki eserini Makedonya’da da kuruyor. Evrensel ve tarihî işin, 1908 İnkılabı’nın esasını Şam’da Doktor Mustafa’nın evinde aramak lâzım gelir”¹⁶ demektedir.

Bu ifadeden Vatan ve Hürriyet Cemiyeti mensuplarının Ali Fuat Cebesoy’un “..Selanik’e geldikten kısa bir müddet sonra Rahmi Beyin dostları ile tanıştım. Bunların arasında, Talât, İttihat ve Terakki Partisi liderlerinden, Mithat Şükrü, partinin genel sekreterlerinden Necmettin Molla ve sair vardır.

...Mustafa Kemal’in daha okul sıralarında iken telkinlerde bulunduğu arkadaşların ve bilâhare Suriye’den kaçarak Selanik’te bir şubesini kurduğu Vatan ve Hürriyet Cemiyeti üyelerinin, İttihat ve Terakki’ye geçtiklerini anladım”¹⁷ dedikten sonra, Mustafa Kemal Şam’da iken Paris’teki Cemiyet Merkezi liderlerinden doktor Nazım’ın yetkili olarak Selanik’e geldiğini, Vatan ve Hürriyet Cemiyeti mensupları ile konuşarak onları: “...Tarihte İttihat ve Terakki Cemiyetinin yeri var. Memleket dışında bir

¹³ Hüsrev Sami Kızıldoğan, Belleten I. Cilt s. 622.

¹⁴ Şevket Süreyya Aydemir, Tek Adam I. Cilt s. 102.

¹⁵ Ali Fuat Cebesoy, Sınıf Arkadaşım, Atatürk s. 108.

¹⁶ Afet İnan, Belleten I. Cilt s. 289-298.

¹⁷ Ali Fuat Cebesoy, Sınıf Arkadaşım Atatürk s. 103.

hayli neşriyat yaparak kendisini tanıtmıştır. Bu ad altında toplanır çalışırsak daha iyi netice alırız. İki ayrı cemiyet maksat ve gayeleri bir de olsa ayrılık manzarası ifade eder”¹⁸. diyerek, ikna ettiğini yazar.

Oysa, aynı konuya değinen Hüsrev Sami Kızıldoğan, Selanik’te cereyan eden bazı takip olaylarına değinerek, kendisi ile Ömer Naci’nin hemen Selanik’ten uzaklaşmalarını, Avrupa’ya kaçmalarını, Talât Beyin teklif ettiğini söyler. Cemiyetin henüz harekete geçecek kadar kuvvetli olmadığını, sarayın gidişten haberdar olduğunu, memleketten derhal ayrılmamız gereğini ileri sürdüğünü belirtir. Sonra da gecikmenin tevkif ile sonuçlanacağını açıklar. Hüsrev Sami Kızıldoğan 1907 yılı Mart ayında Paris’e ulaştıklarını, orada iki grupla temasa geldiklerini, Ahmet Rıza grubunun kendilerine uygun göründüğünü söyler. Bazı şartlarla birleşmeyi kabul ettiklerini açıklar. Uzun görüşmeler sonunda Ahmet Rıza’nın teklif ettiği isim değişikliği ile birleşme gerçekleşir. Vatan ve Hürriyet Cemiyeti’nin Terakki ve İttihat adını aldığını işaretler ve “...Bu isim değişmesi 10 Temmuz 1908 tarihine yakın bir zamanda vaki olmuştur. 1908 İnkılabı’nda hakiki rolü yapan kuvvet, sonradan aldıkları Terakki ve İttihat namı altında çalışan Vatan ve Hürriyet Cemiyeti’nin öz evlâtları idi”¹⁹ hükmünü getirir.

Yine aynı konuya değinen Faik Reşit Unat; 23 temmuz 1908’de II. Abdülhamid’i Meşrutiyet İdaresi yeniden kurmaya zorlayan hareketin kaynağı olan, Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti’nin Selanik de müsait bir faaliyet sahası bulmasında ve bilhassa Ordunun seçkin ve aydın subaylarının azimli ve cesur davranışlarına dayanmasına imkân hazırlayanlar arasında Mustafa Kemal’in önemli rolü üzerinde, belki de politikacı rakiplerinin tesiriyle olacak, gereği gibi durulmamıştır”²⁰ diyerek konuya daha da açıklık kazandırmaktadır.

Yazar, 13 Mayıs 1889 da genç tıbbiyelilerin kurduğu İttihad-ı Osmani Cemiyetinin değişik isim ve namlarla Paris’te Osmanlı İttihat ve Terakki şeklinde kurulduğunu açıklar. “Dışardan yapılan gizli telkinlerle, teşviklerle ve zaman zaman verilen müphem talimatlarla bu işi başaramayacakları bir gerçekti” dedikten sonra “Teşkilâtlanmış bir silâhlı kuvvete dayanmak zaruri idi... İşte bu kuvvetten faydalanma ve onunla işbirliği yapma imkânını , herkesten önce Kurmay Yüzbaşı Mustafa Kemal’e borçlu bulunmaktadırlar”²¹ der.

¹⁸ Ali Fuat Cebesoy, Sınıf Arkadaşım Atatürk s. 113.

¹⁹ H. Sami Kızıldoğan, Belleten I. Cilt s. 623-625.

²⁰ Faik Reşit Unat, Belleten XXVI Cilt. s. 239.

²¹ Faik Reşit Unat, Belleten XXVI Cilt. s. 239.

Aslında, o devirde, İttihat ve Terakki ileri gelenleri tarafından Mustafa Kemal hep dışarda bırakılmak istenmiştir. Hiç rolü yokmuş gibi geçiştirilmiştir. Unutturulmak yolu tutulmuştur. Bunu, bu kısa araştırmamızda görmek mümkündür. Nitekim, Kâzım Karabekir İttihat ve Terakki adlı kitabında: "...Bu aralık Mustafa Kemal Bey, Atatürk de Selanik'te Ordu Erkân-ı Harbiyesine, Fethi Beyin yanına nakletmiş olduğundan, Fethi Beyin rehberliği ile o da Cemiyete alınmıştır"²² demektedir. Daha ileri sayfalarda göreceğimiz üzere, Mustafa Kemal'i bu küçümseme, bazı tarihi hakikatleri inkâra kadar vardırılmıştır.

Vakit Gazetesi Başyazarı Ahmet Emin Yalman, Mustafa Kemal'in, Vatan ve Hürriyet Cemiyeti kuruluşunu anlattıktan sonra, kendisine:

"...Selanik'e geldiğimde bizim Hürriyet Cemiyeti'nin Terakki ve İttihat namını aldığı duydum. Doktor Nazım Bey, Paris'ten Selanik'e gelmiş, Terakki ve İttihat Cemiyetinin tarihte yeri vardır. O nam altında çalışırsa daha iyi tesir eder."²³ diyerek arkadaşlarını ikna etmiş. Cemiyette o nam altında çalışmakta devam etti.

Bu konuyu enine boyuna inceleyen Faik Reşit Unat çeşitli kaynakları kıymetlendirdikten sonra; "...Akabe harekâtının 11 Aralık 1905 ile 1 Ekim 1906 arasında cereyan ettiği, Mustafa Kemal Beyin 14 Kasım 1906'da topçu stajı yapmak üzere Şam'a döndüğünü" belirterek "...Mustafa Kemal'in hiç değilse 1906 Ekiminden üç-dört ay önce Selanik'te bulunmuş ve teşebbüsü yapmış olması gerekmektedir. 27 Eylül 1907 de Doktor Nazım ile yapılan anlaşmaya kadar Osmanlı Hürriyet Cemiyeti adını muhafaza eden teşekkülün kuruluşu da, kat'i gün söylenememekle beraber Temmuz 1906 içerisinde" diyor. Sonra da: "...Eylül 1906 içinde katıldığı kendisi tarafından noktalanan Enver Paşanın bizzat kaleminden çıkmış hatıralarına bakılınca, 10 kişi arasındaki anlaşma Mustafa Kemal'in teşebbüsünün bir devamı olduğunda şüphe bulunmadığına, 1906 Temmuzundan daha önceki bir tarihte yapılmış olmak ve Mustafa Kemal'in 1906 ilkbahar aylarında-muhtemelen Nisan-Mayıs- Selanik'e gelmiş olduğunu kabul etmek doğru olur, düşüncesindeyim"²⁴ kanaatına varmaktadır.

İncelemesini sürdüren Unat, bir tesadüf eseri eline geçmiş olan, beş ciltlik "Yeni Usul Talim-i Kıraat" adlı kitabın 5 inci cildinde yer alan bir makale de: "...5 inci Ordudan nakleden bir Erkân-ı Harp Zabiti, Mekteb-i

²² Kâzım Karabekir, İttihat ve Terakki s. 257 (Dip notu).

²³ Faik Reşit Unat, Belleten XXVI Cilt s. 342.

²⁴ Faik Reşit Unat, Belleten XXVI Cilt s. 344-345.

Tıbbiyeden tardedilmiş, kalebentliğe mahkum edilmiş, Şam'da ticaretle iştigale başlamış biriyle buluşarak bir Hürriyet Cemiyeti teşkiline karar verdiler. Bu cemiyete Selanik'te bir şube ihdasına çalıştılar. Sınıf arkadaşlarından bazı gençlerle, şimdi birer mevk-i mübeccel-ihraz eden zevat-ı âliyeden bazılarıyla görüşüp nihayet bir cemiyetin esasını kurdular.”²⁵ şeklinde ifadede bulunulduğunu yazmaktadır. General Kâzım Karabekir: “Bu Cemiyet ilk önce, Selanik'te 1906 Eylülünde Osmanlı Hürriyet Cemiyeti adı ile teşekkül etmiş ve Manastırda da bir şube açmıştır. Ertesi yıl adını Paris'teki Cemiyetle birlik olarak Terakki ve İttihat'a değiştirmiş ve 1908 Temmuzunda Meşrutiyet'in ilânından sonra da ilk kurulan cemiyetin adı olan İttihat ve Terakki'yi kabul ederek siyasi faaliyete girmiş”²⁶ demekte ve daha sonraki sayfalarda:

“...Selanik'te, 8-10 arkadaş ve başlarında yüzünü belki de gördüğüm fakat onun beni yakından takip ettiğine, dinlediğine hiç şüphe etmediğim Talât Bey adında bir zat vardır. Bunlar dört yıldır başlayıp bırakmak üzere bazı teşebbüslere girişmişlerdir. Selanik'den başka hiç bir yerde teşkilâtı yoktur. Hatta Selanik dahi eski teşebbüsler gibi, bu sefer de işten vazgeçmiş, temsili kalmıştır. Benim ısrarımla Manastıra teşkilât salâhiyeti verdiler.”²⁷

Çok ince noktalara kadar inerek bir toplantı yaparlar. Tarih, 29 Ağustos 1906 dır. Bu toplantıda Talât Bey:

“Sultan Hamid'in 18 Ağustos 1906 da ağır hastalığını ve ölümünde dahi Hürriyet ilân olunmazsa, Avrupa devletlerinin Osmanlı Devletini paylaşma tehlikesi karşısında kalacağımızı, bunun için yer yer adı ne olursa olsun cemiyetler teşkil olunarak hazır bulunmaktan başka çaremiz kalmadığı hakkındaki Şurayı Ümmet Gazetesi'nin yazdığı makaleleri okuyor. Bu teklifi arkadaşları kabul ediyor. Hemen o gün toplanmaya karar veriyorlar. Fakat 70 kişiden yalnız 10'u bu toplantıya geliyor. 10 kişi ile kurmayı teklif ediyor ve karar altına alıyoruz.”²⁸

“Nihayet, 1 Eylül 1906 Cuma gecesi, Talât, Rahmi, Mithat Şükrü ve İsmail Canbolat ikinci defa toplanıyorlar. Hilâl adı ile ilk Selanik Merkezini kuruyorlar. Bilâhare Eylül 1906'da Ömer Naci Beyin evinde toplanıyorlar. Hilâl yerine Osmanlı Hürriyet Cemiyeti adını kabul ediyorlar”²⁹

²⁵ Faik Reşit Unat, Belleten XXVI cilt. s. 346, 347.

²⁶ Kâzım Karabekir, İttihat ve Terakki s. 131.

²⁷ Kâzım Karabekir, İttihat ve Terakki s. 164.

²⁸ Kâzım Karabekir, İttihat ve Terakki s. 175 (Dip notu).

²⁹ Kâzım Karabekir, İttihat ve Terakki s. 176.

Kurucuların ad ve numaralarını³⁰ açıkladıktan sonra: “Burada İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin tarihi için mühim bir hakikati de kaydediyorum. O da, Mustafa Kemal Beyin (Erkân-ı Harp Kolağası Atatürk) Cemiyetle münasebetidir. Terakki ve İttihat namını aldıktan bir hayli zaman sonra 1324 (1908) Şubatında Cemiyet’e Fethi Beyin (Merhum Okyar) delâleti ile girmiş ve 322 numarayı almıştır.

...Suriye’de 1906 teşrinevvelinde Vatan ve Hürriyet Cemiyeti’ni teşkil etmiş Selânik’e gelerek orada da bir şube açmış. İşbu şube de sonra kendisine Terakki ve İttihat ismini vermiş... 1931 de basılmış olan tarihin III üncü cildinin 141 inci sayfasındaki yazılar hakikata uygun değildir”³¹ demektedir. Yazının sonunda bu gerçek dışı beyana değinilecektir.

Mustafa Kemal’in Selanik’teki Çabaları

Selanik’te İttihat ve Terakkiye ait çabalar yoğun. Genç subaylar, kurmaylar, Cemiyetle yakından ilgili. İmparatorluğun kötü gidişine çare aranmakta. Çıkar yol, İhtilâl olarak görülümekte. Abdülhamid’in istibdadına son vermek, Meşrutiyeti ilân etmek yegâne çare sanılmaktadır. Bu yüzden, Selanik çok hareketli. Hemen her yerde bu konu görüşülmektedir. Nitekim, başta Mustafa Kemal olmak üzere genç subaylar, cesaretle, hemen herşeyi açıkça söylemekteydiler. Hem de, yer ve zaman aramaksızın. Bunu Makedonya’daki bir yabancı ajans şöyle belirlemektedir: “İnkılâp hareketini hemen tüm subaylar kavramış durumda. Gerek kendi aralarında, gerekse yabancılarla konuşurken, şimdiki yöneticiyi, hiç çekinmeden, sert bir biçimde eleştiriyorlar. Türkiye’yi felâkete sürükleyen yöneticilerden memnuniyetsizliklerini açıkça belirtiyorlar. Temsilî yönetim isteminde bulunuyorlar. Garnizon bulunan taşra kentlerinin çoğunda, aydın subaylar, polis gözetimi ve sansür engeline rağmen, politik çevrelerle ve yurt dışındaki Jön Türk yöneticileri ile canlı bir ilişki içindeler. Bir takım ayrıcalıklara sahip olan buralardaki yabancı posta servisleri, gerek inkılâpçı yayınların, gerekse her türden dış kaynaklı haber ve yazıların dağıtılmasını önemli ölçüde kolaylaştırıyorlar.”³²

Mustafa Kemal de bu sorunlar üzerinde ciddiyetle ve büyük bir dikkatle durmaktadır. Sık sık, arkadaşı Ali Fuat Cebesoy ile buluşur. Ona iç ve dış durumu değerlendirir. İttihat ve Terakkiyi eleştirir. Amaçları

³⁰ Kâzım Karabekir, İttihat ve Terakki s. 178.

³¹ Kâzım Karabekir, İttihat ve Terakki s. 179 (Dip notu).

³² Yuriy Aşatoviç Petrosyan, Sovyet Gözüyle Jön Türkler s. 303. Grajdanskiy Ajansı’nda bulunan Petryayef.

üzerinde durur. "...Meşrutiyetin ilânı yeter çare olamaz. Cemiyetin bir siyasi parti haline gelerek hükümeti, meşrutiyetin ilânından sonra, ele alması lâzımdır. Parti önceden bu vazifesini hazırlamış ve ne yapacağını programlaştırmış olmalıdır. Aksi taktirde, ikinci meşrutiyet de birincisinin akıbetine uğrar.

Öyle ise ne yapılmalıdır?

Meşrutiyet köhneleşmiş ve insicamını kaybetmiş olan Osmanlı İmparatorluğunun gövdesi üzerine değil, Türk çoğunluğunun yaşadığı kısım üzerinde oturtulmak, düşmanlarının, yani büyük devletlerin yapacağı bir tasfiye yerine ihtilâl idaresi kendi başına bir Türk Devleti kurmalıdır"³³ der.

Mustafa Kemal, bu düşüncelerini, yalnız arkadaşlarına değil, cesaretle ve pervasızca her yerde söylüyordu. Kafasındaki istifham ise, ihtilâl yaklaştıkça büyüyordu. Ona göre; ihtilâli ordu yapacaktı. Anayasanın yürürlüğe girmesi için, padişahı yine ordu zorlayacaktı. Orduyu bu işe ihtilâlcı genç subaylar sevk edecekti. O halde lider kimdi? Ya da kim olacaktı?

Yine bu konuların heyecanla konuşulduğu bir akşam, söz İran olaylarına gelir. "İran'da hürriyet mücadelesine atılanlar, büyük başarı kazanmışlardı. Muzaffereddin Şah, Parlâmentoyu açmak zorunda kalmıştı. Anayasa ilân edilmişti. Girit'de Venizelos aynı dava için ortaya atılmıştı." Ali Fethi Bey, bizde neden böyle adamlar çıkmaz, diyerek hiddetlenir. Mustafa Kemal düşüncelidir. Arkadaşlarından biri ona: "Ben senin ne düşündüğünü biliyorum. Neden ben çıkmayayım?" diyorsun. Mustafa Kemal: "Evet öyle düşünüyorum. Neden, neden bir Mustafa Kemal çıkmasın?"³⁴ der

Ona göre bütün sorun, İttihat ve Terakki Cemiyeti ileri gelenlerinin, gelecek için bir programlama ve planlama yapmamalarından ileri geliyordu. Bu yüzden de fikirleri, düşünceleri bir türlü arkadaşlarına uymuyordu. Ne ihtilâlin amacı, ne ihtilâl sonrasında, ne yapılacağı noktasında ittihatçılar'la hemfikir değildi.

Bir yabancı yazar: "...O, politik bakımdan hareketli bir çağda doğmuştu. Kızıl Sultana, müstebit İkinci Abdülhamid'e karşı muhalefet, yurt içindeki ve dışındaki sürgünler arasında pek faaldti. Genç subaylar arasında muhalefet grupları oluşuyordu. Bu grupların en başında Jön

³³ Ali Fuat Cebesoy, Sınıf Arkadaşım Atatürk s. 114.

³⁴ Ali Fuat Cebesoy, Sınıf Arkadaşım Atatürk s. 120-121.

Türkler geliyordu. Mustafa Kemal gibi Avrupa aydınlarının ve politika yazarlarının yapıtlarını da gizlice okuyan vatansever, genç bir askerinin bu harekete katılması gayet doğaldı. Bununla beraber, O, Genç Türkler'in bir Osmanlı Ulusu konseptine baştan itibaren inanmıyordu. Tarihinde göstermiş olduğu gibi, haklı olarak bunda bir çelişki görülüyordu. Çünkü çok uluslu toplum ilkesi; ulus bilincinin oluşması ve ulusların özgürlük savaşları karşısında eskimiş, modası geçmiş bir ilkeydi. Fakat, o günlerde, Türk'ten ulus olarak söz eden kimdi. Türkler bile ulus sözünü ağızlarına alamıyorlardı. Böylece, sözcülerini kişisel hırslar peşinde koşar, güvenilmez kişiler olarak gördüğü Genç Türkler hareketi içinde bir başarı sağlayamadı.”³⁵

İşin gerçeğini Mustafa Kemal'in arkadaşlarından farklı yaratılmış olmasında aramak daha doğru olur, kanısındayım. Nitekim, bu hususu onu uzaktan ve yakından tanımış olanlar da itiraf etmişlerdir. Mustafa Kemal, dünyanın ve Osmanlı İmparatorluğunun durumunu değerlendirmekte farklıydı. Gidişata bakış açısı ile farklıydı. Olayları teşhis etmesi, ayırması, değerlendirmesi ve ileriye görmesi ile farklıydı.

Mustafa Kemal ile bol bol konuştuklarını belirten arkadaşı Ali Fethi Okyar: “...Mustafa Kemal'in yüksek meziyetlerini, fikrî seviyesini sezme imkânlarını”³⁶ Selanik'te bulduğunu söyler.

Daha ileri sayfalarda göreceğimiz üzere, onu daima rakip sayan Enver Paşa bile: “Orduyu Mustafa Kemal'den başkası idare edemez”³⁷ demişti.

Orgeneral Asım Gündüz, hatıralarında: “Gerek Harbiye'de, gerek Harp Akademisi'nde bir şey dikkatimi çekmişti. Doğu illerinden ve Anadoludan gelen arkadaşlar, İstanbullular gibi yalnız dersleriyle meşguldüler. Sadece Manastır İdadisinden gelen arkadaşlarımız daha çok uyanık, daha çok batıya dönüktüler. Onlar, derslerinin dışında memleket meselelerini de tartışıyorlar, bu konularda fikirler ileri sürüyorlardı. Mustafa Kemal de bunlardandı.”³⁸

Orgeneral Fahrettin Altay “On Yıl Savaşı ve Sonrası” adlı hatıralarında, İstanbul'da Genelkurmay Seferberlik Dairesinde görevli bulunduğunu, mesai arkadaşı binbaşı Sadullah Beyin kendisine: “...Enver şüphe yok ki büyük adamdır. Lâkin baş olacak kudrette ondan üstün

³⁵ Askeri Tarih Bülteni Sayı 16, s. 107.

³⁶ Ali Fuat Cebesoy, Sınıf Arkadaşım Atatürk s. 118-119.

³⁷ Celal Bayar, Ben de Yazdım s. 21.

³⁸ Asım Gündüz, Hatıralarım s. 13.

Mustafa Kemal vardır. Ben her ikisini de çok yakından tanırım... Onda öyle bir enerji vardır ki, manialar onun karşısında dümdüz olur”³⁹.

Mustafa Kemal, daha Akademi sıralarında iken, Ali Fuat Cebesoy’un babası İsmail Fazıl Paşa tarafından çok takdir edilir. Arkadaşı olan Osman Nizami Paşaya onu tanıtır. Paşa, Mustafa Kemal’e bir takım sorular sorar. Sonra da: “Mustafa Kemal Efendi oğlum, görüyorum ki, İsmail Fazıl Paşa seni takdir etme hususunda yanılmamış. Şimdi, ben de onunla hemfikirim. Sen bizler gibi, yalnız erkân-ı harp zabiti olarak normal bir hayata atılmayacaksın. Keskin zekân ve yüksek kabiliyetin memleketin geleceği üzerinde müessir olacaktır. Bu sözlerimi bir kompliman olarak alma. Sende memleketin başına gelen büyük adamların daha gençliklerinde gösterdikleri müstesna kabiliyet ve zekâ emareleri görmekteyim”⁴⁰

Talât Paşa ise, üç büyük cilt tutan Gurbet Hatıraları’nda, çok açık bir dille onu övmektedir. Daha sonraki sayfalarda onunla konuşmalarını göreceğiz. Bu bölümü daha çok uzatmak istemiyorum.

Falih Rıfki Atay, Mustafa Kemal’in daha 5 inci Ordu’da iken, Selanik’e gitmeden önce arkadaşlarına: “Asıl mesele yıkılmak üzere bulunan imparatorluktan bir Türk Devleti çıkarmaktır”⁴¹ der. Sonra da:

“..Mustafa Kemal acı ve sert tenkitçi olduğu kadar açık konuşucu idi. Daha o zaman, 1907 de arkadaşlarına şu fikrini söylemekten çekinmemiştir: “Köhneleşen ve hayatiyetini kaybeden Osmanlı İmparatorluğu gövdesi üzerine devlet oturtulamaz. Ancak, Türk çoğunluğu toprağı üzerine oturtulabilir. Büyük devletlere bir likidasyon yaptırmaktan ise ihtilâl idaresi bunu kendisi yapmalıdır.

Meşrutiyet, hürriyetleri gerçekleştiren bütün milliyet davaları ortaya çıkacaktı. Avrupa Türkiyesinde, Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan, Karadağ ve Selanik’e inmek isteyen Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile çevrilmiştik. Sırp, Yunan ve Bulgar azınlıkları bizim topraklarda idi. Hepsi birer parça kopararak anavatan saydıkları topraklara katılmak isteyeceklerdi. Tek, devlete bağlı olanlar Türklerdi. Onlarda yoksul ve zayıf idiler. Araplara da ayrılma fikri aşılanmıştı. İmparatorluğun paylaşılmasına çoktan karar verilmiş idi. Yalnız biz Türkler ezilecektik. İmparatorluğun yıkıntıları altında biz kalacaktık. Hıristiyanlar ayrılacaklar, Türkler ve Araplar ayrı ayrı devletlerin sömürgeleri olacaklardı. Millî bir sınırlama

³⁹ Fahrettin Altay, 10 Yıl Savaş ve Sonrası, s. 10.

⁴⁰ Ali Fuat Cebesoy, Sınıf Arkadaşım Atatürk s. 37.

⁴¹ Falih Rıfki Atay, Çankaya s. 47.

gerekti. Avrupa yakasında, batı ve doğu Trakya bizde kalmalıydı. Edirne vilâyetinin kuzey sınırları genişlemeli, Arnavutluk bağımsız olmalı, Avusturya, Macaristan, Bulgaristan ve Yunanistan İstanbul'da bir konferansa çağrılmalı idi. Dava milliyet prensibi'ne göre çözülmeli, Anadolu kıyılarına yakın Adalar bizim olmalı, yabancılara kalan Avrupa Türkiyesi toprakları ile bize kalanlar arasında nüfus değişimi yapılmalı, Anadolu güneyinde ise Hatay-Halep-Musul bizde kalmak üzere gerisi Araplara bırakılmalı idi.

İttihat ve Terakki ise, tam bir kayıtsızlık içerisindeydi. İleriye gören yok. Hiç kimse toprak fedakârlığı istemez. Mustafa Kemal gibi düşünmek vatan hainliğidir”⁴²

Aynı konuyu inceleyen A. Fuat Cebesoy ise: “...Mustafa Kemal'in bu sözlerinden çıkan mâna şu idi. Osmanlı İmparatorluğunun tasviyesi işi, Türkün aleyhinde olarak düşmanlarımıza bırakılmamalıdır. Bir ihtilâl sonunda iş başına geleceği anlaşılan Meşrutiyetçilerin kuracağı idare cesur bir kararla tasfiye işini kendisi yapmalıdır. Selâmet yolu budur”⁴³.

Ülkenin içerisinde bulunduğu durum bundan daha güzel nasıl değerlendirilebilirdi? Mustafa Kemal'in bu ve benzeri cesur ve gerçekçi çıkışları İttihat ve Terakki'deki arkadaşlarına hoş görünmüyordu. Böylece ihtilâl da başlamış oluyordu.

İkinci Meşrutiyet

23 Temmuz 1908 de İkinci Meşrutiyet ilân edilir. Meşrutiyetin her şeyi halledeceğini sananlar, 1876 Anayasasını da yürürlüğe koydururlar.

Mustafa Kemal düşüncelerinde haklıdır. Sonrası planlanmayan programlanmayan bir hareket yapılmıştır. Devlet kendi düzeni ve yapısı içerisindeydi. Osmanlılık geçer akçe olarak görülmektedir.

Ali Fethi Bey: “Evet; Uğrunda bunca emek vermiş, hatta başka ülkelere nispetle, mahdud da olsa kan dökülmüş, fakat her şeyden önce vatanın içinde bulunduğu binbir dertten kurtuluş çaresi olarak benimsediği meşrutiyeti ilân etmiştik”⁴⁴ diyor. Sonra da: “...İstanbul'un ne diyeceğini merak ederken, Umum Müfettiş Hüseyin Hilmi Paşa, İttihat ve Terakki Selanik Merkezi Reisi olduğunu bildiği manyasızade Refik Beyi, özel olarak çağırttı. Sultan Hamidin, bizim ilk beyannameleri sokaklara yapıştırdığımız ve Merkez olarak bölgeye meşrutiyetin ilân edildiğini telgrafla bildirdiğimiz

⁴² Falih Rıfki Atay, Çankaya s. 48-49.

⁴³ Ali Fuat Cebesoy, Sınıf Arkadaşım Atatürk s. 116.

⁴⁴ Fethi Okyar, Üç Devirde Bir Adam, s. 24.

saatte, aynı kararı aldığını haber verdi. O anda hep beraber olduğumuz ve daha sonra vatanın kaderinde söz sahibi olacak Enver, Mustafa Kemal, Cemal, Kâzım Karabekir ve diğer arkadaşlar derin bir oh!.. çektik...”

Fakat, her nedense, bir gün sonra yapılan toplantıda Mustafa Kemal'i görmüyoruz. Gerçekten seveni ile kıskanani ve korkanı ile Mustafa Kemal'den kaçtıkları apaçık. Kendi aralarındaki toplantı için Ali Fethi Okyar: “...Ertesi günü, Mithat Şükrü, Talât, Cavit, Rahmi, Tahsin Beylerin de katılmasıyla, İttihat ve Terakki'nin takip edeceği yol üzerinde görüştük. Talât, Cavit, Rahmi, Cemal, Hafız Hakkı Beylerin İstanbul'a gönderilmesini kararlaştırdık. Talât şu teklifte bulundu.

“Cemiyet mes'uliyeti omuzlamalıdır. Artık, halkın itimat ve itibarını temsil eden bir siyasi mevcudiyet olarak resmen sahneye çıkmalıyız. Evvela, cemiyetin merkezinin Selanik olduğunu ve bütün muhaberelelerin bu merkezle yapılacağını, direktiflerin sadece merkezden verileceğini tamim edelim. Muhatap biz olduğumuzu hükümete bildirelim”⁴⁵

Bu anda, Selanik Hürriyet naraları ile inliyor. Bir bayram havası yaşanıyor. Herşey olduğu sanılan Meşrutiyet kutlanıyor. Sadece Mustafa Kemal: “...Hürriyet ilân edildi. Peki, şimdi ne olacak?”⁴⁶ diyordu. Demekte de haklıydı. Gerçekten İttihat ve Terakki liderleri tereddüt içindeydiler. Bir taraftan meşrutiyetin ilânında emeği geçmiş genç subayların taşkınlığı, öte yandan kolay kazancın getirdiği şaşkınlık ordudaki disiplini silip götürmüştü. “Ne İttihat ve Terakki Cemiyeti subaylara ve ne de subaylar Cemiyete söz geçiremez oldular. Genel Merkez insiyatifi kaybetti. Talât Paşa bir gün bize: Vallahi ben de şaşırırım kaldım. Suyun durulmasını bekliyoruz”⁴⁷ demişti.

Akıp giden olaylardan en çok hüzün duyan Mustafa Kemal ise Ordu muhakkak ve derhal siyasetten çekilmelidir. Aksi taktirde bir kudret olmak vasfını kaybedecektir. Bu ise, memleket için bir felâket olacaktır.”⁴⁸

Prof. Sadi Irmak: “İttihat ve Terakki önce iktidarı almayıp Merkez-i umumi aracılığı ile sorumsuz bir durumda kalmaya ve perde arkasından etki yapmayı seçti. Bu nokta, Mustafa Kemal'in direktiflerine aykırı idi. O, İttihatçılara iki şey tavsiye etmişti: 1. Ordu siyasetten çekilmeli. 2. Parti hükümet sorumluluğunu almalı.”⁴⁹

⁴⁵ Fethi Okyar, Üç Devirde Bir Adam, s. 24-26.

⁴⁶ Ali Fuat Cebesoy, Sınıf Arkadaşım Atatürk s. 134.

⁴⁷ Ali Fuat Cebesoy, Sınıf Arkadaşım Atatürk s. 134-135.

⁴⁸ Ali Fuat Cebesoy, Sınıf Arkadaşım Atatürk s. 135.

⁴⁹ Sadi Irmak, Atatürk ve Türkiyede Çağdaşlaşma Atılımları s. 39.

Mustafa Kemal cesurdur. Haklıdır. Haklılığın verdiği cesaretle çok ağır tenkitlere devam etmektedir. Bu konuşmalar cemiyet ileri gelenlerince duyulmakta, bilinmektedir. Hatta bir gün Enver Bey Hafız Hakkı Beye:

“Mustafa Kemal fazla ileri gidiyor” diyecek, arkasından da “Bir Çare düşünülmesini..”⁵⁰ teklif edecektir. Bir akşam da, Ali Fethi, Nuri Conker, Ali Fuat Cebesoy beraber buldukları zaman Ali Fethi Okyar: “..Mustafa Kemal’in fikirlerini kabul etme ve ona hak vermekle beraber, şiddetli tenkitlerinden, şimdilik vazgeçmesini söyledi. Mustafa Kemal, üzgün olarak, “Bunu senden beklemiyordum” cevabını verdi. Sonra da, “Fuat! memleket meçhul bir akıbete doğru sürükleniyor” dedi.

“Evet, Mustafa Kemal’in hakkı vardı. Memleket meçhul bir akıbete doğru sürükleniyordu. Ne yazık ki, ihtilâli başarmak için orduya dayanan ittihatçı liderler, iktidarlarını devam ettirebilmek için de ordunun siyasi faaliyetine ihtiyaç duyuyorlardı.”⁵¹

Mustafa Kemal yine yakınlıkla: “...İşte söylediklerimiz birer birer çıkıyor. Eğer ihtilâl öncesi, ihtilâl sonrası için elimizde bir plan ve bu planı tatbik edebilecek bir lider olsaydı, bu vaziyete düşmezdik” diyordu. Kurulan Hükümeti gördükten sonra da: “...Bunlar mı, demişti, bunlar mı, bu kabine mi, uğrunda bu kadar yıl mücadele ettiğimiz meşrutiyet inkılâbını tamamlayacaklar”⁵²

Mustafa Kemal, bunları devamlı olarak anlatmamış mıydı? “Dur hele bakalım”lar birbirini kovalamamış mıydı? Hakikati görmek için daima beklemek mi gerekti? Her olayı mutlak yaşayarak mı öğrenecektik? Bu güne kadar yitdiklerimizin baş sebebi böyle düşünmelerimiz değil miydi. Neden ileriye gören, düşünen, yapılacağı gösteren bir Mustafa Kemal itiliyor, uzaklaştırılıyordu?

Şimdi hep meşrutiyet üzerine yazılıp çiziliyor.

Ali Fethi Bey, Teşkilâtın iki ay içinde, her yerde şubeler açtığını belirterek, Türkten gayrisinin bu konuda çabaları olmadıklarını Talât Beye açıklayarak: “Onları Türklüğe bağlamanın zamanı da fırsatları da heder olmuş. Şimdi hepsi kendi ırk, din, milliyet ve cinsi için didiniyor. Bu da bizlerin sırtından yapıyor. Biliyorum amma elden ne gelir? Sabredeceğiz ve hakikati görerek kendimize geleceğiz. Dur hele bakalım. Şu köprüleri geçelim. Bizden önce onlar bizi terk edecek”⁵³ demişti.

⁵⁰ Ali Fuat Cebesoy, Sınıf Arkadaşım Atatürk s. 135.

⁵¹ Ali Fuat Cebesoy, Sınıf Arkadaşım Atatürk s. 136, 137.

⁵² Ali Fuat Cebesoy, Sınıf Arkadaşım Atatürk s. 136, 137.

⁵³ Fethi Okyar, Üç Devirde Bir Adam s. 28.

Basında ise Hüseyin Cahit: "...Hükümette ve hükümetin gidişinde hiç bir değişiklik göze çarpmıyordu. Bakanlar değişmemişti. Sarayın, halkın nefretini çekmiş bütün ileri gelenleri yerli yerinde duruyordu. Yalnız, nerede ise, istemeye istemeye bir genel af duyulmuştu."⁵⁴ diyor. Sonra da: "...Bu nasıl bir inkılâptır ki, inkılâbı gerçekleştirenler ortada yoktu" hükmünü veriyor. Meşrutiyet düzeninin ilk dakikadan başlayarak sakat doğduğunu söylüyor. Ve "Meşrutiyet olunca iç yönetim makinesi bir tılsım etkisi ile hemen düzelecek. Yabancı devletlerin baskısından da kurtulacak... Ve de İngiltere, Meşrutiyetle yönetilen Türkiye'nin yanında olacak."⁵⁵ Sonra da "...O zaman egemen olan safça düşünceler" diyecek, başka türlü düşünemedikleri için onları: "...Dar, sık, karanlık bir çevre içinde kendi kendilerine yetişmişlerdi. Batıyı pek uzaktan, şöyle böyle seçiyorlar"⁵⁶ şeklinde niteleyecektir. Daha sonraki sayfalarda da "Aslında sonradan anlaşıldığına göre, Derneğin büyük, temelli bir örgütü ve hazırlığı yoktu. "...Meşrutiyetten sonrasını düşünmemişlerdi. Meşrutiyet bir kez gerçekleşince bir tılsım etkisiyle, işlerin kendiliğinden düzeliverceği duygusu belki sürüp gitmişti"⁵⁷. hükmünü verecektir.

Durum apaçık görüldüğü üzere, Mustafa Kemal'in bütün düşündükleri su yüzüne çıkmıştı. İhtilâl, sadece, bir Osmanlı Hareketi idi. Devlet kendi yapısı içerisinde kalmıştı. Değişen bir şey de yoktu.

Aslında, İttihat ve Terakkicilerin, ihtilâl sonrası, bir hazırlığı, bir programı olmadığı bütün açıklığı ile ortadadır. Onlar ancak bir fikir etrafında "Osmanlılık fikri" etrafında toplanarak meşrutiyet'in ilânını düşünüyorlardı. Nitekim, Cemal Paşa: "...Esasen Selanik'te teşekkül etmiş olan İttihat ve Terakki gizli cemiyetinin dahilî siyaset programı Mithat Paşa Kanun-u Esasisi'nin meriyetinin iadesi idi. Bu Kanun-u Esasi'nin temeli de Osmanlı mülkünde Osmanlı İdaresi camiası ve tevsii mezuniyet esaslarının tatbiki idi"⁵⁸ demektedir.

Hatıralarının devamında ise: "...Bizi, Türk siyaseti yapmış olmakla itham edenlere gayet kat'i bir lisanla bildiririm ki, biz Türk siyaseti değil, Osmanlı camiası siyaseti yaptık"⁵⁹

Aslında Mustafa Kemal de bunun doğru olmadığını söylemekteydi. Yamalı bir bohça halindeki Osmanlı İmparatorluğu'nun, her gün bir parça

⁵⁴ Hüseyin Cahit Yalçın, Siyasal Anılar s. 19.

⁵⁵ Hüseyin Cahit Yalçın, Siyasal Anılar s. 21.

⁵⁶ Hüseyin Cahit Yalçın, Siyasal Anılar s. 21.

⁵⁷ Hüseyin Cahit Yalçın, Siyasal Anılar s. 24-25.

⁵⁸ Cemal Paşa, Hatıralar s. 415.

⁵⁹ Cemal Paşa, Hatıralar s. 417.

daha küçülerek yıkıldığı ortada idi. Bunu çıkarıcı devletlerin yıkılmalarını beklemeden, büyük kısmı Türk olan bölgeler üzerinde “Bir Türk Devleti kurmak”, Mustafa Kemal’in temel görüşü idi. Bu görüşü, dolaylı da olsa, Cemal Paşa şöyle ifade etmekteydi: “...Hülasa, üç-dört ay devam eden daimi çalışma ve müzakerelere rağmen hiç bir milletin siyasi ihtilâl komitelerini İttihat ve Terakki Cemiyeti içine almaya muvaffak olamamıştık. Çünkü, onların maksatları ile bizim maksadımız arasında pek esaslı farklar vardı.

Onlar istiyorlardı ki, şimdiye kadar bir çok tehlikeye maruz olarak, gizlice yaptıkları bağımsızlık teşviklerini bundan sonra açıkca yapsınlar ve maksatlarına daha çabuk kavuşsunlar. Biz istiyorduk ki, Osmanlı Hükümeti nasıl bir bütün, Osmanlı milletlerinin birleşmesinden husule gelmiş hükümet ise, İttihat ve Terakki Cemiyeti de bütün Osmanlı milletlerinin eski ihtilâl cemiyetlerinden mürekkep bir cemiyet haline gelsin.”⁶⁰

Ama neye yaradı. Sadece, Mustafa Kemal’in Selanik’ten uzaklaştırılmasına sebep oldu. Bir kulp da buldular. İttihat ve Terakki’nin temsilcisi olarak Trablusgarp’a gönderdiler. Görevi ise, oradaki isyanı bastırmaktır.

Bir Hintli yazar olan Feroz Ahmad: değerli araştırmasında: “Cemiyetin yaptığı ihtilâlden en güçlü grup olarak çıktığı halde, siyasal gücü otomatik olarak tekeline almak garantisine sahip olmadığını ortaya koymaktadır”⁶¹ der. Ve “...Yekpare bir siyasal kuruluş olmayan Cemiyet, kendi içindeki hizipleşme ve çatışmalar yüzünden, görünüşte olsun birleşmiş bir bütün niteliğini kazanamamakta, dolayısıyla da iktidara sahip çıkamamaktaydı.”⁶²

“...Durum, cemiyetin isterse hemen iktidara geçebileceğini göstermekteydi. Padişahın geleneksel otoritesi yıkılırken, İttihat ve Terakki’nin hem gizli cemiyetlere özgü bir mistiği vardı, hem de ihtilâli başarı ile sonuçlandırmasından ötürü itibarı artmıştı.”⁶³

Görüşlerine devam eden yazar: “İttihatçıların, bürokrasinin üst kademelerine çıkmak için gerekli tecrübe ve toplumsal geçmişten yoksun oluşlarıydı” dedikten sonra: “...Cemiyetin iktidara geçmesini engelleyen başka nedenler de vardı. Bunlardan biri merkezin, ülke çapında bir örgüte sahip olmamaları... Yerel idareyi devralmaya hazır olmadıkları...

⁶⁰ Cemal Paşa, Hatıralar s. 421.

⁶¹ Feroz Ahmad, İttihat ve Terakki s. 11

⁶² Feroz Ahmad, İttihat ve Terakki s. 12

⁶³ Feroz Ahmad, İttihat ve Terakki s. 41

İktidar Babıâlinin eline geçiyor. Cemiyet, imparatorluğun yönetiminde faal bir görev alamadan Meşrutiyetin bekçisi rolünü oynamayı sürdürüyordu”⁶⁴

Kazım Karabekir ise, uzun uzun teşkilâttan yakınır. Gelişmenin yavaş yürüdüğünü belirtir. Gecikmenin zararlarını dile getirir. Manastır, Üçüncü Ordu bölgesinde merkezler teşekkül ettiğini Talât Paşaya anlattıktan sonra Paşa: “... İstanbul, Edirne, İzmir gibi mühim yerlerde ve Anadolu'da henüz teşkilât yapamadıklarını” söyler.

“Sizin İstanbul ve mümkünse Edirne merkezlerini teşkil etmek gibi çok tehlikeli bir işi üzerine almanız bize büyük kuvvet verdi” der. Sonra da, İstanbul'a gittiğinden ve fakat teşkilât kuramadığından yakınır. İstanbul'da kurulacak cemiyetin Sarayca çabuk duyulabileceğini işaret ederek “Yakalanırsan Saray etini cımbızla yolar” der.

Kâzım Karabekir: “O halde ben Manastıra döneyim” deyince Talât Paşa: “Bu nasıl olur? İrade-i Seniye ile İstanbul'a, Harbiye Mektebine muallim gidiyorsun. Selanik'e geliyorsun. Sonra, vazgeçtim. Manastıra dönüyorsun, diyorsun. Derhal seni tevkif ile muhafaza altında İstanbul'a götürürler.”

“Öyle şey yok. Ben Manastır'a dönünce derhal harekete geçeriz. Manastır, Resne, Ohri merkezlerinden “Hürriyet istiyoruz” diye Padişah'a telgraflar yağdırmaya ve istibdad taraftarlarını da yok etmeye başlarız. İstanbul inat ederse, Cihan Seraskeri⁶⁵ kumandasında Hürriyet Ordusu olarak da yola çıkarız.” Talât Paşa: “sakın biz daha bu gibi işlere Selanik'te dahi hazır değiliz”⁶⁶

Gerçek şu ki, ne teşkilât olarak, ne fikir olarak, ne de kadro olarak İttihat ve Terakki Cemiyeti yönetime hazırды. Nitekim, Talât Paşa da Gurbet Hatıraları'nda sık sık “yeni devirleri yeni insanlar temsil edebilir. Hiç bir devir, mazide denenmiş insanların omuzları üzerinde yükselmez” diyecek, ayrıca, bir çok yerde de: “...Kabahat de, gaflet de bizim. Fikriyatçıları, prensipleri programı, muhtevanın kadrosu ve müesseseleri olmadan iktidara gelinir mi?”⁶⁷

Hüseyin Cahit Yalçın ise: “1908 yılında Türkiye'de bir yurdunu sevenler, yurtlarını kurtarma için uğrunda yaşamlarını vermeyi göze alanlar

⁶⁴ Feroz Ahmad, İttihat ve Terakki s. 45-50

⁶⁵ Enver Paşa'yı kastediyor.

⁶⁶ Kâzım Karabekir, İttihat ve Terakki s. 251-252.

⁶⁷ Talât Paşa'nın Gurbet Hatıraları Cilt II s. 708

derneği vardı. Ama bir ülkeyi yönetmek için gereken bilgiyi ve deneyi taşıyan örgüt yoktu”⁶⁸

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ateşli savunucusu olan yazar: “...Meşrutiyetin biz Türkler'de ve Türk gazetecilerinde ilk yarattığı sonuç, Türklüğü boğmak ve Osmanlılığı yaratmak olmuştu. Osmanlı sözü, hiçbir zaman, zorbalık devrinde bile , meşrutiyetten sonraki kadar değer bulmamıştı...”

“...Meşrutiyet gelir gelmez, olaylar bizi Türk olduğumuzu unutmış görünmeye götürdü. Kullandığımız biricik sözcük, Osmanlı, oldu.”⁶⁹

Sadrazam Sait Halim Paşa da, “Buhranlarımız” adlı kitabında, yer yer İttihat ve Terakki Cemiyetinden söz etmektedir. Özellikle gerçek sorumluların kimler olduğu konusuna acı, acı değinerek: “...Temmuz İnkılâbı 93 Kanun-u Esasi'si adına yapıldı. İnkılâpçıların Padişah'tan istedikleri ve aldıkları, bu kanunun tamamen ve derhal tatbikinden başka bir şey değildi. İşte vakaların garip bir tekerrürü olmak üzere Kanun-u Esasi bu şekilde yeniden canlandı. Kuvvetli hasmından intikamını aldığı gibi, memleketleri için bir selâmet ve ilerleme devri açmak isteyenlere de kendisini kabul ettirdi.

“...Kaderin cilvesi olarak, milletin vekilleri, istibdadın vekilleri tarafından düşünölmüş ve ortaya konmuş olan şeyi benimsediler. Fakat yeni mücedditlerimiz Kanun-u Esasi'yi kâfi derecede hürriyetperver bulamadılar. Ümit etmedikleri bir başarı elde etmenin ve istediklerinden fazla iktidara sahip olmanın verdiği neşe ile onu da değıştirmeye kalkıştılar. Böyle bir iş için, bilgileri çok noksandı. Bu eksikliği de garp memleketlerine yaptıkları seyahatler sırasında gördüklerine veya okuyabildikleri kitaplardan gelişi güzel toplamış oldukları, iyi-kötü bir takım hürriyet nazariyelerine dayanarak gidermek istediler. Böylece, tecrübesiz ve mağrur elleriyle 93 Kanun-u Esasisini değıştirmeye kalkıştılar.”⁷⁰

Aynı konuya değinen, Şeyhülislâm Cemâlettin Efendi de Siyasi Hatıralarında: “...Cemiyetin ileri gelen kimseleri ise, üstünlüğü kendilerinde görme duygu ve düşüncesiyle, bütün işlerin tanzimine salâhiyetli olduklarına inanarak, her şeyden önce nüfuzlarını kuvvetlendirme gâilesine düşüp gittikçe şiddet kullanmaya başladılar. Nihayet, Kanunun zahiri şekli korunmakla beraber, devlet işleri kuvvetlinin ve galibin arzuladığı gibi

⁶⁸ Hüseyin Cahit Yalçın, Siyasal Anılar s. 36-37

⁶⁹ Hüseyin Cahit Yalçın, Siyasal Anılar s. 39.

⁷⁰ Sait Halim Paşa, Buhranlarımız s. 48-49-71.

yürütülmeğe başlandı. İlk önceleri tecrübesizlik de buna katılınca idarede ve siyasette bir çok hatalar meydana geldi.”⁷¹

Gazeteci ve yazar Ecvet Güresin de: “...Aslında bu, teokratik ve monarşik temele oturmuş bir devlette mutlakliyetin törpülenmesi, Anayasa Düzeni’ne girilmesi idi. Gerçekten meşrutiyet geniş sınırlı değildi. Şu varki, bu dar sınırlar içinde öylesine sınırsız, hatta hukuk kuralları ile bile çatışan bir siyasi özgürlük anlayışı da geldi ki, müesseseler birbirleriyle sürtüşmeye başladı. ... Meşrutiyet ilânında baş rolü oynayan İttihat ve Terakki Cemiyetinin bu dönemdeki tereddütlü tutumu hem düşündürücüdür, hem de o zamanki anlayışı göstermesi bakımından ilgi çekicidir”⁷² demektedir.

Mustafa Kemal Yeniden Selanik’te

Trablusgarp’taki isyanı kısa zamanda bastıran Mustafa Kemal Selanik’e döner. Trablusgarp’ta devlet hakimiyetini yeniden sağlamıştır. Girişimlerinden, her zamanki gibi büyük dersler almıştır. Kendine güveni daha da artmıştır.

Selanik’teki gidişte bir değişiklik görmez. İşlerin gerek içeride ve gerekse dışarıda, daha da kötüye gittiğini görür. Etkili bir harekette bulunamamanın bütün acılarını çeker. Kızgın ve tedirgindir. “İttihat ve Terakki yöneticileri bu tedirgin adamı toplantılarına çağdırmamayı tercih ediyorlardı”⁷³.

Bu sıralarda, ülkenin içinde bulunduğu durumu F. Rıfki Atay şu şekilde anlatmaktadır: “Meşrutiyet ilân olunduktan sonra, Mustafa Kemal’in bütün korktukları çıktı. İttihat ve Terakki Orduya dayanan bir gizli komite niteliğinde kalıp devlet idaresini Sait ve Kamil Paşalar gibi eski Osmanlı ihtiyarlarına bıraktı. Sanki seçimler olup Millet Meclisi toplanınca herşey, hemen yoluna girecekti. Aslında ise Adriyatik kıyılarından Fars Körfezine doğru bütün İmparatorluğun şeriatçı cahil müslüman halkı halifeye bağlı idi. Uyanık hıristiyan azınlıkların da İmparatorluğu parçalayarak kendilerinin saydıkları bölgelerle anavatanlarına katılmaktan başka düşündükleri yoktu. İttihatçıların fedaileri İstanbul’da ilk muhalifleri, polis korurluğu altında, öldürme yolunu tutmuşlardı. Mustafa Kemal’in düşündüğünün tam aksine ihtilâlciler halkı kazanmak için, çoktan kaybettiğimiz Girid’i Yunanistan’a vermemek; Bosna-Hersek’i Avusturya-Macaristan İmparatorluğundan geri almak, Bulgaristan’ın bağımsızlığını

⁷¹ Şeyhülislam Cemalettin, Siyasi Hatıralarım s. 53-54.

⁷² Ecvet Güresin, 31 Mart İsyanı, s. 15.

⁷³ Muvaffak İhsan Garan, Milletlerin Sevgilisi Mustafa Kemal s. 65.

tanımak gibi bir irredantizm edebiyatı tutturmuşlardı. Ben okulda iken sokak gösterilerinde Budin, Budapeşte türküleri bile okuduğumuzu hatırlarım. Hürriyet türkülerinden birinin mısraı şu idi: “Alahm düşmandan eski yerleri!” Ordu politika batağı içindeydi. Teğmen yarbaya selâm vermez olmuştu”⁷⁴

Bu sıralarda, İttihat ve Terakki, Selanik’te İkinci Kongre’sini yapar. Mustafa Kemal, Kongrede şu tezi ileri sürer: “Ordu mensupları Cemiyet içinde kaldıkça hem parti kuramayacağız, hem de ordumuz olmayacaktır.

“Mensuplarının pek çoğu Cemiyet azası olan 3 üncü Ordu, bu günün mânası ile modern bir ordu sayılamaz. Orduya dayanan Cemiyet de, millet bünyesinde kök salamamaktadır. Bunun için bir an evvel, Cemiyetin muhtaç olduğu zabitleri veyahut Cemiyette kalmak isteyen ordu mensuplarını, istifa suretiyle ordudan çıkaralım. Bundan sonra zabitlerin ve ordu mensuplarının herhangi bir siyasi cemiyete girmelerine mani olmak için kanunî hükümler koyalım”⁷⁵

Konuyu çok iyi değerlendiren Harp Akademileri Komutanlığı: “Atatürk’ün bu görüşlerini İttihat ve Terakki mensupları dikkate almamışlardır. Onlar, hem hükümet ve hem de orduyu birlikte yönetmek istemişlerdir. Bu tutumun sonucu olarak gerek Balkan ve gerekse Birinci Dünya Harbi’nde hem orduyu, hem de devleti perişan etmişlerdir” fikrini ileri sürmektedir.”⁷⁶

Artık, İttihat ve Terakki’de ne hükümet, ne ordu, ne de millet için etkili olamayan Mustafa Kemal tamamen orduya döner. İttihat ve Terakki’nin II. Kongresinde savunduğu fikirlere sadakat göstererek kendisini mesleki çalışmalara verir.

İttihat Ve Terakki’ye Karşı İlk Ayaklanma

Tarihimizde 31 Mart vakası (13 Nisan) adıyla geçen ayaklanma şeriata dayanıyordu. Bu olayın arkasında “İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti” vardı. Bu cemiyet “Osmanlılık ülküsü üzerine kurulacak bir birliğe karşı koymaktaydı. Ülkenin şeriatla idare edilmesine taraftardı. Ancak, İslâmî bir ülkü benimseyen bir birliğe katılmayı düşünebiliyordu” İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti⁷⁷ gerek İttihat ve Terakki Cemiyetinin, gerekse

⁷⁴ Falih Rıfık Atay, Çankaya s. 55-56.

⁷⁵ Şevket Süreyya Aydemir, Tek Adam I. Cilt s. 160-161

⁷⁶ Harp Akademileri Komutanlığı, Atatürk’ün Jeopolitik ve Stratejik Görüşleri, s. 74.

⁷⁷ Tank Zafer Tunaya, Siyasi Partiler Bildiri ve Program s. 270-271.

Osmanlı Ahrar Fırkası'nın benimsediği batıcı ıslahat'a karşıydı"⁷⁸
 "İnsanların yaptığı kanunlara değil Kuran'a dayanıyordu"⁷⁹

31 Mart vakası'nı bir karşı ihtilâl olarak niteleyen Feroz Ahmad: "...Bu olayın kaynağı tamamen dinsel olarak nitelenmiş, siyasal önemi, hemen hemen kaybolmuştur. İlham kaynağı gerçekten yalın kat dinsel tutuculuk olan bir isyanın böylesine dizginlenmiş olması ve kolayca bastırılması kuşku vericidir. İsyancılar yalnızca Cemiyet üyelerinin peşine düşmüşler ve aynı dikkatle yalnız ittihatçı basının gazetelerini yağma etmişlerdi"⁸⁰

"...Din, 1908 Temmuzundan beri süregelen siyasal mücadelede bir araç olarak kullanılmıştır. Osmanlı toplumunda her zaman için önemli bir rol oynamış olan din, bu kez de Cemiyete karşı bir silâh olarak kullanılmıştır"⁸¹

Ecvet Güresin ise: "...İsyanın meydana gelişinde dolaylı olarak İttihat ve Terakkinin tutumunun etkisi yok değildir" dedikten sonra: "Kendisine fazla bir şey getirmeyen aydından zaten kopmuş olan halkı gerici, tutucu zümre kolayca kendi tarafına çekebilmiştir. İttihat ve Terakki ise kopukluğu giderecek hiç bir tedbir düşünmeden, 31 Mart'tan kısa süre sonra dış olayların da baskısı ile kolay yolu, diktatörlüğü seçmiş, Abdülhamit ile aynı paralele girivermiştir.

Nitekim İttihatçıların bu tutumuna daha o zaman teşhisi koyan Atatürk, Milli Kurtuluş Savaşı'nda, bütün çabasını halkla beraber olmağa, halkla birlikte savaşmağa harcayacaktır"⁸²

Harp Akademilerinin yayımladığı eserde de: "1908 Meşrutiyetine karşı ilk ayaklanma 13 Nisan 1909 (31 Mart 1325)'da İstanbul'da olmuş ve Atatürk, bu ayaklanmayı bastırarak orduda görev almıştır. Bu sırada, Selanik'te 17. Redif Tümeni Kurmay Başkanıdır. 31 Mart olayı onu yakından ilgilendirmiştir. Kararlar, planlar ve örgütlenmelerde düşüncelerini kabul ettirmeyi başararak, harekâtın taktik ve stratejik planını hazırlayarak, İstanbul üzerine yürüyecek ilk kuvvetin kurmay başkanlığına getirilmiştir."⁸³

Atatürk bu olayı, Cumhurbaşkanlığı sırasında şöyle anlatmıştır: "Bu olay üzerine Makedonya'dan giden kıtaların ve ilk dönemde Edirne'den

⁷⁸ Tarık Zafer Tunaya, Siyasi Partiler Bildiri ve Program s. 271.

⁷⁹ Tarık Zafer Tunaya, Siyasi Partiler Bildiri ve Program s. 261.

⁸⁰ Feroz Ahmad, İttihat ve Terakki s. 82.

⁸¹ Feroz Ahmad, İttihat ve Terakki s. 82-83.

⁸² Ecvet Güresin, 31 Mart İsyanı s. 95-96.

⁸³ Harp Akademileri Komutanlığı, Atatürk'ün Jeopolitik ve Stratejik Görüşleri s. 77.

bunlara katılan kuvvetlerin Kurmay Başkanı olarak İstanbul'a gittim. İlk komutan Hüsnü Paşa idi.

Hareket Ordusu adını ben buldum O zaman bunun anlamını kimse anlayamamıştı. Mesele şundan ibaretti. İstanbul'a hitaben bir bildiri yazmak gerekti. Bunu ben yazdım. Sonra sefirler için bir bildirge yazdık. Buna ne imza konulacağını düşündük. Bazı arkadaşlar hürriyet ordusu dediler. Halbuki bütün ordu hürriyet ordusu durumundaydı. Hareket halinde bulunan kuvvetlerin durumunu göstermek için, hürriyet ordusunun operasyon kuvvetleri denildi. Ben bu operasyon kelimesinin Türkçeye çevrilmesini uygun görerek Hareket Ordusu ifadesini kullandım"⁸⁴.

Sözü geçen bildiri özeti ve bildirge⁸⁵:

Profesör Hikmet Bayur'a göre: "Atatürk'ün siyasi üslubunun ilk örneklerinden biri olan bu metin şunları göstermektedir. Mustafa Kemal, o zamandan beri, her işi ve her şerefi millete mal etmeyi, elindeki kuvvetin milletin buyruğu ile, onun adına iş gördüğünü söylemeyi ve kişisel övünmelerden sakınmayı benimsemiştir"⁸⁶.

İşte bu türlü düşünce ve davranışlardır ki, Mustafa Kemal'i her zaman ve her yerde "benim" diyenlerden ayırmıştır.

31 Mart İsyanını haber alan Selanik heyecanlı. İttihatçılar telaşlı. "Meşrutiyet mahvoldu." diyorlardı. Genç subaylar ise; "Meşrutiyet tehlikede. Silâh başına"⁸⁷ ifadeleriyle eserlerini koruma heyecanı ve telâşi içindeydiler.

Haber, Üçüncü Ordu Redif Tümeni Kumandanı Hüseyin Hüsnü Paşa'ya bir telgrafla ulaşır. Rahmi bey, kayınpederi Paşaya, İstanbul'dan Büyükkada'dan: "Ailece sıhhatta" olduklarını bildiren bir telgraf çekmiştir. Gece yarısından sonra gelen telgrafi, Paşa, mânalı bulmuştur. Hemen kolağası Mustafa Kemal Beye gösterir. Fikrini sorar. Mustafa Kemal, o gece İstanbul'dan gelen bütün telgrafları gözden geçirdikten sonra Kumandanının sorusuna, kesin olarak: "İstanbul'da mühim hadiseler cereyan etmektedir. Yalnız Hürriyetin ilânını temin eden İttihat ve Terakki Cemiyeti değil, Meşrutiyet Rejimi de tehlikeye girmiştir. Vakit kaybetmeden, isyan ateşi etrafı sarmadan hemen İstanbul üzerine yürümeliyiz. Üçüncü Ordu bu işi başarmaya muktedirdir" cevabını verir.

⁸⁴ Harp Akademileri Komutanlığı, Atatürk'ün Jeopolitik ve Stratejik Görüşleri, s. 77.

⁸⁵ Harp Akademileri Komutanlığı, Atatürk'ün Jeopolitik ve Stratejik Görüşleri, s. 77-78; 281.

⁸⁶ Hikmet Bayur, Atatürk ve Eseri, s. 37.

⁸⁷ Celâl Bayar, Ben de yazdım, s. 212.

Hüsni paşa bu cevabı tasviple karşıladı. Mustafa Kemal de Ordudaki genç arkadaşları ile durumu görüştü. Hepsinden şeref sözü aldı”⁸⁸.

Kuvvetin süratle hazırlanarak yola çıktığını ve Halkalı Ziraat Okulu’nda kurulan karargâha yerleştiğini belirten Celâl Bayar, Mustafa Kemal’den dinlediği: “...İrticai bastırmayı üzerine alacak askeri kuvvetimiz için bir isim düşündüm. Öyle bir isim olmasını istedim ki, çarpışan tarafların duygularına dokunmasın. Herkes bu ismi benimseyebilsin. Fransızca “mouvement” manasına gelen “Hareket” kelimesi aklıma geldi. Zaten yürüyüş halinde idik. Kuvvetlerimizin adı “Hareket Ordusu”⁸⁹ oldu, sözlerini nakletmekmedir.

31 Mart’ta, Hareket Ordusu’na gönüllü olarak katılan Rauf Orbay, Mustafa Kemal’i, ordu İstanbul kapılarına ulaştığı vakit, Mahmut Şevket Paşa’nın karargâhında tanışmıştır. Bu tanışmada Mustafa Kemal 31 Mart Birinci Ordu ayaklanmasını şöyle anlatmaktadır: “İttihat ve Terakki Reisleri, Hükümet kuvvetini meşruluk prensiplerine aykırı olarak şahıslarında toplamışlar ve serbest seçimle gelen bir millet meclisi yerine asker kuvvetine dayanarak zor ve şiddet kullanmışlardır. Bu fikrimi ittihatçı arkadaşlarıma söyledim, durdum, fakat anlatamadım”⁹⁰.

Hatıralarında, Hareket Ordusu’na geniş yer veren Talat Paşa: “...Geceleyin, Ali Fethi, Selanik Redif Fırkası Erkan-ı Harbi olan Mustafa Kemal ile geldi. İstanbul’daki hadiselerin aşırı mübalağalı ölçülerle Rumeli’ye yayılmasının muntıkada yarattığı heyecan üzerinde durdular. Mustafa Kemal dedi ki: “Görüyorsunuz silâhını kapan yola düşüyor. Nizamî kuvvetler harekete geçmezlerse çok kan dökülür. Kumanda zinciri altında, derhal harekete geçilmelidir”. Hareket ordusu tabir ve teşhisi Mustafa Kemal’indir.”⁹¹

“...17/18 Nisan gecesi, 250 nefer ve 60 zabitle Küçük Çekmece’ye gelen ilk kuvvet’in başında Miralay Galip Bey ve Erkân-ı Harp Binbaşısı Mustafa Kemal Bey olduğu...”⁹².

Bütün bunlardan sonra Hareket Ordusu, İstanbul’a girer. Bir süre sonra, belki de İttihatçıların yeni bir tertibi ile Mustafa Kemal tekrar Selanik’e döndürülmüştür.

31 Mart İsyanı üzerinde duran Şeyhülislâm Cemâlettin Efendi: “Geçici bile olsa, Hükümet idaresinin memlekette bir huzur ve asayiş

⁸⁸ Celâl Bayar, Ben de Yazdım s. 212-213.

⁸⁹ Celâl Bayar, Ben de Yazdım s. 213-214.

⁹⁰ Falih Rıfki Atay, Çankaya s. 66.

⁹¹ Cemal Kutay, Talât Paşanın Gurbet Hatıraları s. 574.

⁹² Cemal Kutay, Talât Paşanın Gurbet Hatıraları s. 596-597.

sağlayacağı ümit edilmekte ise de, her sahada alabildiğine artan hırs ve yeni fikirleri Osmanlı askerinin alışlagelmiş olan inanışları dışında verilen emirler, yapılan telkinler, aradan iki ay geçmeden 31 Mart hadisesi'ni meydana getirdi. Hareket Ordusu'nun da İstanbul'a gelmesi ve saltanatta meydana gelen değişiklik neticesi devletin idaresini İttihat ve Terakki, tamamen eline almış oldu." ⁹³.

Olayların Akışı ve Mustafa Kemal

İttihat ve Terakki'nin Selanik'te yapılan ikinci Kongresi'nden sonra Mustafa Kemal tamamen orduya dönmüştür. Yalnız askerî alanda çabalarını yoğunlaştırmıştır. Eğitime yönelmiştir. Bilinen eserlerini de bu dönemde vermiştir.

Olaylar hazlı akmaktadır. 1911 de İtalyanlar, Trablusgarb'a saldırır. Devlet birşeyler yapmaktan acizder. İçlerinde Mustafa Kemal'in de bulunduğu bir avuç kahraman Trablusgarb'a savaşmak için gider. Mustafa Kemal orada büyük başarı sağlar ⁹⁴.

Arkasından 1912 de Balkan Harbi başlar. Mustafa Kemal, öteki arkadaşlar ile bu savaşın ikinci dönemine yetişir. Bu konuya değinen Orgeneral Asım Gündüz: "Mustafa Kemal, Enver ve Fethi Beyler Balkan Savaşı'nın ikinci devresine yetiştiler. Fethi Bey ile Mustafa Kemal, Gelibolu'daki Kolorduya verilmişlerdi. Her üçü de Makedonya'dan birbirlerini tanıyorlardı. Enver atılgan, Mustafa Kemal temkinliydi. Enver Paşa Şarköy'de Bulgarlara karşı bir çıkarma planlamıştı. Plan gereğince Mustafa Kemal ve Fethi Bey harekete başladıkları halde, Enver Paşa Harekatını bir gün geciktirmişti. Bu yüzden Bulgarların bölgeden atılması da bir kaç gün gecikmişti. Bu olay, Mustafa Kemal ile Enver Paşa arasında ilk uyuşmazlığa ve dargınlığa sebep olmuştu. Zaten fikir ve düşünceleri ters düşmekteydi" ⁹⁵.

Ashında bu ilk uyuşmazlık olmasa gerekir. Zira, Mustafa Kemal İttihatçıların lider kadrosu ile, hiç bir zaman hem fikir olamamıştır. Hatta, bu sonki Balkan Savaşı'nı da çok önce görmüş, neler yapılması gerektiğini apaçık belirtmiştir ⁹⁶.

Bu hususta çok güzel değerlendirme yapan Harp Akademileri:

"Balkan Harbi başlangıç ve bütün acı sonuçları ile Atatürk'ün görüşlerini doğrulamıştır" dedikten sonra: "O, ordunun yakın bir harbe hazırlanması gerektiğini, askerlerin politikadan uzaklaşmasını, eğitime

⁹³ Şeyhülislâm Cemalettin Efendi, Siyasi Hatıralarım s. 49.

⁹⁴ Fahrettin Altay, 10 Yıl Savaşı ve Sonrası s. 60.

⁹⁵ Asım Gündüz, Hatıralarım s. 27.

⁹⁶ Silahlı Kuvvetler Dergisi Özel Sayı, s. 24.

önem verilmesini, mevcut elverişsiz stratejik durumdan kurtulmak için bir toplanma stratejisi takip edilmesini istemesine rağmen bunların hiç biri yapılmamıştır. Sonuçta, politikacılık kumanda kadrosunu parçalamış, moral noksanı birlikleri başıboş kümeler haline getirmiş, stratejik hatalar ve tedbirsizlikler harbi kaybettirmiştir”⁹⁷.

Bundan sonraki olaylarda, daha çok, İttihat ve Terakkicilerin Mustafa Kemal'den kaçmaları, çekinmeleri, çekememezlikler ile kıskançlıkları görülmektedir. Bu görüşü benimseyen eserler vardır. Ancak konuyu uzatmaktan öteye hiç bir anlam taşımaz.

Yine de, şu kadarını belirtmekte yarar vardır. Uzunca süre, İttihat ve Terakki'nin Genel Sekreterliğini yürütmüş olan Mithat Şükrü Bleda: “Ben ikisi ile de arkadaşım” dedikten sonra, “Enveri bir anda meşhur eden, emrindeki Manastır Taburu'na mahallî milisler ekleyerek dağa çıkması, yani İsyân etmesi idi. Mustafa Kemal'in mizacında böyle bir tercih görememişimdir.

“...İlk gündenberi yakın arkadaşlıklar. İkisi de İttihat ve Terakki'nin asker kanadının kıdemlileri arasında idiler.

“Mustafa Kemal, askerlerin asker kaldıkça siyasetle uğraşmalarına, sarahatla karşı idi. İttihat ve Terakki'nin ikinci Kongresinde o kadar kuvvetli, mantıkî delillerle müdafaa etti, Ordunun ve memleketin selâmeti için öylesine ikna edici bir konuşma yaptı ki, ben, hitabet kudretini Ali Fethî hariç hiçbir başka asker arkadaşında görmedim. Enver o kadar sıkılgan idi ki, rahat konuşamazdı”⁹⁸.

Babiâli Baskını ve Sonrası

İmparatorluk devamlı toprak kaybediyordu. Balkan Harbi yenilgisi çok ağırdı. Büyük devletlerin baskısı arttıkça artıyordu. Edirne'nin terki konsuu ise, başlı başına bir sorundu. Bu arada, İttihat ve Terakkide itibarını yitirmekte idi. İttihatçılar, ne pahasına olursa olsun gidişata bir noktada hakim olmanın kesin zorunluluğuna inanıyorlardı.

Kabinenin ise, Zat-ı Şahane'den “başka, çare kalmadığı” yolunda millete beyanname neşri isteyecekleri haberi de yaygındı. Bu durum karşısında, hükümeti hemen devirmek gerektiğini ileri süren Talât Paşa: “...Bu sebeple Enver, Cemal, Mithat Şükrü, Ömer Naci'ye; hiç kalabalığa gerek yok. Bunu nihayet on kişi ile deneyeceğiz, dedim”⁹⁹ der. Böylece, tarihte Babiâli Baskını olarak yer alan darbe, 23 Ocak'ta yapılır.

⁹⁷ Harp Akademileri Kumandanlığı, Atatürk'ün Jeopolitik ve Stratejik Görüşleri s. 83.

⁹⁸ Cemal Kutay, Talât Paşanın Gurbet Hatıraları s. 1091.

⁹⁹ Cemal Kutay, Talât Paşanın Gurbet Hatıraları Cilt II s. 827.

Baskından sonra İttihatçılar duruma hakim olurlar. Balkanlarda sulh imzalanır.

Talât Paşa: "...Ali Fethi Bey bana geldi. Sofya'ya sefir olarak gidebileceğini söyledi. Ataşemiliter olarak da, Mustafa Kemal'i istiyordu. Hariciye Nazırı Rifat Paşa, arzuyu memnuniyetle karşıladı. Harbiye Nazırı İzzet Paşa da tasvip etti.

Vedaya geldiğinde: "...Ordunun, bizim genç kadrosu Harbiye Nezaretine içimizden birisi olarak en muvaffak ve lâyük gördüğümüz Enver'i getirmek istiyor. "...Bazı muhallifler, gençliğini, kıdemini ve rütbesini ileri sürebilirler. Bu günün zaruretleri normal zamanların ölçüleri içinde mütalâa edilemez. Orduda gerekli ıslahat, bilhassa siyasetin haricinde kalabilmesi için cezri tedbirler şart. Bu tedbirleri, İttihat ve Terakki olarak bizim almamız hem borcumuz, hem vazifemiz"¹⁰⁰.

Talât Paşa bu fikirlerin yeni olmadığına değinerek: "...İttihat ve Terakki"nin daha ikinci Kongresi'nde, başlarında Mustafa Kemal'in bulunduğu genç kurmayların teklifi olarak ruznameye girmiş, kabul edilmişti. Ordu, meşrutiyetin ilânından sonra fiilî siyasetten çekilecekti. Karar verilmiş olmasına rağmen buna muvaffak olamamıştık. Düşüncenin esası hadiselerin tasdikinde idi. Fakat aradan geçen dört sene boyunca ordu, öylesine politika içinde idi ki, sadece Harbiye Nazırlığı'na bu fikrin temsilcilerinden birisini getirerek başarılabilceğinden endişeli idim. Askerlerin çok hassas oldukları hiyerarşiyi zedeleyecek bir tedbir içinde muvaffakiyete erişilebileceğinden şüpheli idim. Ali Fethi'ye tezin asıl sahibi, Mustafa Kemal'i bana göndermesini istedim.

Mustafa Kemal, Enver'in Harbiye Nazırı olarak, üst kademe mesai arkadaşlarını kendisi dilediği gibi seçer ve tam serbestiye sahip olursa bu işi başarabileceğini söyledi. Enver'in rütbe ve kıdem vaziyetini hatırlattığım zaman da; bu çapta tedbirlerin istendiğinde formülü her zaman bulunabilir, dedi."¹⁰¹

Bu konuşmalarda da, açıkça görüldüğü üzere, Mustafa Kemal'e karşı güven olduğu kadar kuşku da var. Bugüne kadar, yakınları tarafından bile uzakta tutulan Mustafa Kemal'den tasvip alma gereği duyuluyor.

Mustafa Kemal'e gelince; o, zamanı avuçlarının içinde tutmasını ve yerinde kullanmasını bilen bir büyük insandır. Nerede, ne zaman, hangi şartlar altında ortaya atılacağı çok iyi değerlendirmesini, daima bilir.

¹⁰⁰ Cemal Kutay, Talât Paşanın Gurbet Hatıraları Cilt II s. 826.

¹⁰¹ Cemal Kutay, Talât Paşanın Gurbet Hatıraları Cilt II s. 827.

Netice

İttihat ve Terakki hakkındaki bir kısım belgeleri, görüşleri, fikir ve düşüncelerle yorumları kısa ve kalın çizgilerle işaret ettik. Gerçekten her yönü ile gizli kurulan ve faaliyetleri de gizli cereyan eden İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni ne kadar araştırsak, o kadar çok dersler çıkarabiliriz.

Nasıl başlayıp, nerede bittiği bile çelişkilerle dolu olan bu cemiyetin, istihale ede ede, İttihat ve Terakkiye dönüşmesi çok çeşitli görüşleri sergilemektedir. Biz, konumuz gereği, Mustafa Kemal ile ilgili olayları, çok kısa olarak ele aldık. Çeşitli görüşleri belirledik. Şimdi de kendi düşüncelerimizi sizi sıralamak istiyoruz.

Mustafa Kemal'in Meşrutiyet ve Hürriyet Mücadelelerinde aktif rol oynadığını görüyoruz. Yaratılışı, karakteri gereği kendisine hiçbir şeyi mal etmemesi yüzünden, çok olumlu düşünceleri, fikirleri, görüşleri ve teklifleri, birlikte yola çıktığı arkadaşları tarafından, türlü nedenlerle benimsenmemiştir.

Bize Göre Bu Nedenler

Mustafa Kemal çok zeki, üstün niteliklere sahiptir. Olayları çok önceden görebilme yeteneği güçlüdür. Korkunç denebilecek derecede sezgi gücü vardır. Gidişatı, doğru, hızlı ve güvenilebilir biçimde değerlendirebilmektedir.

Dünya durumu, iç durumu kıymetlendirme gücü ile, doğru neticelere varma yeteneği, bütün arkadaşlarından farklı ve üstündür. Çok güzel işleyen bir düşünce sistemi ile son derece güçlü mantığını birlikte yürütme yeteneği hiç kimseye nasip olmayacak kadar kuvvetlidir.

Şüphesiz, kesinlikle gerçekçi, akılcı, bilimci, çağın gidişini apaçık görebilen medeniyetçi yeteneği ile de, en küçük davranış ve olaylardan en büyük dersi çıkarmada ustadır. Bunları zaman, yer ve duruma göre uygulamada çok beceriklidir. Daima, imkân ile imkânsızın sınırlarını çok dikkatli ve doğru çizmektedir. Onda, maceraya ve hayale asla yer yoktur.

İşte, bütün bunlar Mustafa Kemal'in birinci derecede, İttihat ve Terrakkiden itilmesi sebebi olabilir. Bunları, muhalif ve muarızları, gerçeklerin saptırılması veya unutturulması için yeterli bulabilirler. Elbette, genç yaşlarda, birbirlerine çok yakın yaşlarda, bu sayısız ve yüce nitelikler birer kıskançlık nedenini teşkil edebilirlerdi. Ettüler de..

Bir de, Mustafa Kemal'in geliş kökeninin, bunda rolü olduğunu kabul etmek gerekir. O, halktan geliyor. Her an halkın içindedir. Halkın fikirlerine daima kulak verir.

Vatanperverlikte, milliyetçilikte biri ötekenden geri kalmayan insanlardır. Fakat, kişiler bir kez “ben” sevdasına kapılmaya görsün. Önce gerçekleri yitirirler. Sonra, büyüklük hastalığına tutulurlar. Çevrelerini beğenmezler, küçük görürler. Hırsları ideallerinden ileri geçer. İster istemez, ya çevreleri dağılır ya da kendileri çökülürler.

3-4 yıl ara ile birbirlerini takip eden, ya sınıf arkadaşı, ya da bir yıl ilerde bulunan bu genç kurmayların eserlerinde, hatıralarında, icraatlarında, yönetim usul ve anlayışlarında bunu görmek daima mümkündür.

Her şeyden önce Mustafa Kemal batı düşüncesine sahiptir. Bu düşünce iledir ki, milletini çağdaş uygarlık düzeyine çıkarma ve onu aşma yolunu açmıştır. Nitekim, rahmetli Rauf Orbay: “Mustafa Kemal olmasaydı hiçbirimiz memleketi bugünkü aydınlık duruma getiremezdik”¹⁰² demektedir.

Aralarındaki büyük fark; olanı-biteni ya kendilerine mal etmelerinde yahut da, mensubu buldukları İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne vermelerindedir. Oysa Mustafa Kemal, herşeyden ve herkesten önce başarıları milletin başarısı olarak göstermektedir.

Konuyu bitirmeden önce, birkaç noktaya değinmekte yarar görürüz. Özellikle vatanperverliğine, kıymetli yardımlarına hiçbir şey diyemeyeceğiz, rahmetli Kâzım Karabekir Paşa’nın bir beyanına değinmek istiyorum: “...Burada İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin tarihi için mühim bir hakikatı da kaydediyorum. O da, Mustafa Kemal Beyin -Erkân-ı Harp Kolağası, Atatürk- Cemiyetle münasebetidir. Terakki ve İttihat namını aldıktan hayli sonra ve 1324 (1908) Şubatında Cemiyete Fethi Beyin “Merhum Okyar” delâleti ile girmiş...”¹⁰³

Oysa Yusuf Hikmet Bayur: “1905... Bu yıl içinde Ekimde Mustafa Kemal, Şam’da Vatan ve Hürriyet Cemiyetini kuracaktır.” “...20.6.1907’de Kolağası olmuş olan Mustafa Kemal 13.10.1907 de Selanikte Maiyet-i Müşiri Erkanıharbiye’sine tayin edilmişti. Hem resmî ödevlerini görür, hem de İttihat ve Terakki içinde önemli çalışmalarda bulunurdu. Çok geçmeden Demiryolu Müfettişliği de ona verildiği için Selanik’ten Üsküb’e kadar, demiryolu boyunca teftişte bulunurken Cemiyet Teşkilatı’nı da tamamlamakta ve genişletmekte idi.”¹⁰⁴ demektedir.

Kâzım Karabekir’in eserinde dip notu 31 de yazıldığı üzere; “...1931 de basılmış olan tarihin III. cildinin 141 inci sayfasındaki yazılar hakikate

¹⁰² Asım Gündüz, Hatıralarım s. 239.

¹⁰³ Kâzım Karabekir, İttihat ve Terakki, Dip notu, s. 179.

¹⁰⁴ Y. Hikmet Bayur, Türk İnkılabı Tarihi 3. Baskı I. cilt s. 196-215.

uygun değildir.” şeklindeki ifadesi aslında talihsiz bir beyandır. Zira, o devirde Mustafa Kemal yaşıyordu, sağdı. Böyle bir tarihî yanlış varsa tartışılabilirdi. O zamanın basınında, Mustafa Kemal’e yapılan hücumlar az değildi. Basın tetkik edilince görülebilir. Kaldı ki daha 1922 yılında Vakit Gazetesi Başyazarı Ahmet Emin Yalman Mustafa Kemal ile yaptığı bir röportaj’ı yayınlamıştı. Aynı konuya değinmişti. Buna karşı çıkılabilirdi. Mustafa Kemal için Türk ve yabancı kamuoyu, en büyük gerçekçi olduğunu yazıp dururken, böyle bir beyanın yapılması, elbette talihsizliktir.

Hilafî hakikat olduğu söylenen hususlar için dip notu: 9 dan 21 e ve 23 den 25 e kadar olan kısımların yeniden gözde geçirilmesi, gerçeği bütün çiplaklığı ile ortaya koyacaktır, sanırım.

Düşünülecek bir başka nokta da; İttihatçı liderlerin başında, kıdemi ile, temkini ile, sağlam düşünce biçimi ile ve otoritesi ile değerlendirilen Cemal Paşa’dır “Kendileri böyle nitelendiriyorlar.” O halde neden Babıâli Baskını’ndan sonra Enver Paşa, Habiye Nazırı olarak düşünülür de, Cemal Paşa akla gelmez?

Kaynaklarını ve belgelerini dip notlarında gösterdiğimiz üzere, Mustafa Kemal’in görüşlerinin baştan sona kadar doğruluğu ortadadır. Ayrıca, İttihatçıların girişimlerinde, Teşkilat ve başarılarında, Mustafa Kemal’in Vatan ve Hürriyet’ten Terakki ve İttihad’a dönüşen Cemiyetin payı, gerçekten büyük olmuştur.

Nitekim, Yusuf Hikmet Bayur, 1908 yılındaki olayları anlatırken: “...Mustafa Kemal’in kurduğu esaslara göre teşkilâtlanan cemiyet çok yayılmıştır” dedikten sonra: “...Mustafa Kemal gibi bir kimsenin kenara atılmasında ve Osmanlı Devletinin kurtuluşu için, tek doğru yolu gösteren adam olmasına rağmen, ondan faydalanılmamak istenilmesinde kendisinin ordunun siyasetten ayrılması lüzumunda ayak diremesi gibi siyasal karşılıklar kadar, onun dehasını kıskananların çalışmaları da önemli tesirde bulunmuştur.”

“...Halbuki O, meşrutiyetin başlarında yükselebilirdi. Ancak kendi değersizliklerini içten içe sezen ve yalnız pek sıkı bir tekelcilikle mevki sahibi olabileceklerini anlayan komiteci takımı son dereceye kadar götürdükleri bir dayanışma ile onu kenarda tutmuşlardı.”¹⁰⁵

Oysa; Ordunun siyasetle uğraşması konusunda başa gelenler hiç dikkate alınmamış, hele ilerisi için doğacak kötülükler üzerinde hiç

¹⁰⁵ Y. Hikmet Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, C. I, Ks. 1, s. 240.

düşünülmemiştir. Aksine, daima bu hatalı yolda ısrar edilmiştir. Nitekim, Meclis'in 4 Mayıs 1912 günkü toplantısında şöyle bir karar verilmiştir:

"Bingazi Meb'usu Yusuf Şatvan beyin teklifi üzerine; İttihat ve Terakki Cemiyeti Erkân-ı Asliyesi'nden Enver, Fethi, Halil ve Aziz Beylerle Kumandan Neş'et Paşa'ya ve zevat-ı saireye bidayet-i harpten beri hîdemat-ı fevkalâde ibraz eden Mısır ve Tunus ahali-yi islâmiyesine Meclis namına beyan-ı takdirat olunması takarrür etti."¹⁰⁶

"...Bu dört genç subaya, sırf İttihat ve Terakkiden yana propaganda etmek için, hiç gerekmediği bir yerde İttihat ve Terakki Cemiyeti Erkânı Asliyesinden..." denilirken Mustafa Kemal'den hiç söz edilmemesi gerçekten hazin değil mi? Kaldı ki, Trablus Savaşında gördüğü hizmetler, onlardan belki de daha çoktur. Herhalde, hiç de az değildir.¹⁰⁷

Yusuf Hikmet Bayur'un anlattığına göre: "... Meclisin son toplantılarından biri sırasında, 15 Temmuzda, Sadrazam Sait Paşa, yine Trablus kahramanlarını anarken subaylardan yalnız Enver Beyin adını söyleyecek ve ötekilerin de adlarının söylenmesini isteyenlere kafa tutacaktır."¹⁰⁸

Hiç şüphesiz İkinci Meşrutiyetin ilânından önce Mustafa Kemal'in teklif ve tavsiyelerine uyulsaydı, memleketin ve milletin kaderi dediğimiz şey çok daha başka olabilirdi. Akıp giden olaylar, bu konuda, hak vermektedir. İnsan, elinde olmayarak, "Keşke o devrin insanları Mustafa Kemal için daha çok konuşsalar ve daha çok yazsalar" demek zorunda kalıyor.

Konuyu rahmetli orgeneral Asım Gündüz'le noktalıyorum: "...Öylesine âlicenap yürekli bir insan idi ki; bizlerin hatasını ve seviyesine erişememiş inancımızın muhasebesini bir gün düşünmedi. Hatta hatırlamaktan kaçındı. Benzer hadiselerde, milletin bağrından yeni Mustafa Kemaller çıkabilmesi için herşeyi milletin malı, nesillerin şerefi yaptı. Hiçbirisinde inhisarcılık göstermedi. Maddî, manevî neticeleri nefsinde toplamadı. Mustafa Kemal'in asıl örnek tarafı da budur."¹⁰⁹

ATATÜRK AND THE UNION AND PROGRESS PARTY

Atatürk's unique intellectual contribution to and his role in the activities of the Union and Progress Party are dealt with and it is shown how he differed from the other members of the party and why he occupied a position far superior to them.

¹⁰⁶ Y. Hikmet Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, C. II, Ks. 4, s. 248.

¹⁰⁷ Fahrettin Altay, 10 Yıl Savaş ve Sonrası, Dip not. 39 ve 94.

¹⁰⁸ Y. Hikmet Bayur, Türk İnkılabı Tarihi C. II, s. 249.

¹⁰⁹ Asım Gündüz, Hatıralarım, s. 135.